PLVTARCHI CHAERONEI PHILOSOPHI CLARISSIMI LIBER DE GARRVLITATE.

EIVSDEM

DE ESV CARNIVM ORATIONES DVAE,

LODOICO RVSSARDO *interprete.*

APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,
1554.

NOBILISSIMO ET POTENTISS. VIRO LODOICO COVRCILLONIO LODOICVS RVSSARDVS S.

VM me naturalis quædam propensio, & parentum uoluntas ad studium Iuris ciuilis semper incitarint, tum maximè Duareni Iureconsultorum ætatis nostræ facile principis, admirabilis quædam, & penè diuina in difficillimis quibusque eius quæstionibus explicandis facilitas, & scientia. Itaque iustam operam in hac disciplina ponere contendo: ne spem nonnullam amicorum de mea industria conceptam fallam, & tanti uiri autoritatem dedecorem. Verùm nullum est tam serium negotium, nullaq; tam grauis occupatio, quæ aliquod tempus ad relaxandum animum non largiatur: quod cùm alij uarijs in rebus consumant, ego bonis literis impendo: & quoties à studijs grauioribus me disiungere licet, ad mansuetiores musas libenter me refero: atque imprimis Græcorum scriptorum monumentis transferendis delector. Ex quibus ut hunc potissimum Plutar-

chi commentarium in Latinum conuerterem, adductus ſum acri ſynceroq́; iudicio clariſsimi uiri Franciſci Hoſpitalij Biturigum præfecti, qui dignum eſſe iudicat, quem homines de manibus nunquam deponant: vt ex eo diſcant linguam cohibere, qua nullum eſt membrum pernicioſius, ſi quis abutatur: nullum ſalubrius, ſi adſit diligens cautaq́; moderatio. Hanc autem interpretationem meam tibi dico, vt tuorum erga me meritorum ſit ſempiterna teſtis: quorum nullam partem non modò referenda, ſed ne cogitanda quidem gratia conſequi poſſum. Hoc unum tamen habeto, me quantum literis, quantum ſtudijs conſequi potero, id omne ad arbitrium tuum libentiſsime collaturum. Neque mihi in omni uita rem ullam tam propoſitam fore, quàm ut quotidie vehementius te de me optime meritum eſſe lætere. Auarici Biturigum decimo ſexto Cal. April. 1552.

Vale.

PLVTARCHI CHAERONEI LIBER DE GARRVLITATE,

LODOICO RVSSARDO *interprete.*

IFFICILEM *sanè & periculosam rem curandam, garrulitatem, philosophia suscipit. Oratio enim remedium illius, audientibus adhibetur. Garruli uerò neminem audiunt: nam perpetuo garriunt. Et hoc uitio loquacitas imprimis laborat, quòd neminem audire uelit: ac imperasse sibi sua sponte surditatem arbitror eius generis homines, accusantes naturam, quòd unam quidem linguam, duas autem aures tribuerit. Quòd si Euripides pulchrè dixit auditori stulto,*

Pertusum nunquam implere potero animum:
Sapientes sermones stulto infundens homini.

Iustius & uerius quiuis diceret garrulo, uel potius de garrulo,

Non recipientem nunquam replere potero

Sapientes ſermones effundens in hominem alloquentem non aduertentes, & alloquentibus non aduertentem. Quod ſi quid minimum audierit garrulitas, uelut æſtu quodam impulſa illud crebro multiplicatum confeſtim reddit. Porticum certè quidem in Olympia, quæ ex una uoce multas redderet, ἑπτάφωνον, id eſt, ſeptiuocam uocant. Garrulitas uerò ſi minimo uerbo prouocetur, contra ſtatim circunſonat, fides mouens minime mouendas mentium. Nunquam igitur illis animi cauſa, ſed linguæ, aures perforatæ fuerunt. Itaque alijs inhærent uerba, garrulis effluunt. Deinde mentis vacui, ſono uerò pleni ut uaſcula in orbem obambulant. Itaque ſi placet nihil intentatum relinqui, dicamus garrulo, Puer tace. Silentium multas in ſe habet utilitates, duas autem ſummas & præcipuas, quòd audiat, & audiatur: quorum neutrum garrulis aſſequi licet. Verùm ſua ipſi cupiditate maximè fruſtrantur. Cætera enim animi uitia, ut auaritia, ambitio, libido, facilè quod expetunt conſequuntur: ſolis garrulis ægrè hoc obtingit. Auent enim audiri, & nemo minus inuenit qui aures præbeant, ſed terga uertunt, ac fugiunt: ita ut ſi in hemicyclo ſedentes, aut in eodem ſpatiantes,

procul

procul aduentantes conſpexerint: diſceſſum ſibi repente quaſi per manus indicant. Et quemadmodum in cœtu aliquo cùm ſit ſilentium, Mercurium ſuperueniſſe aiunt: ita etiam cùm in conuiuium aut conſeſſum familiarium garrulus ingreſſus eſt, omnes tacent, nolentes occaſionem loquendi præbere. Quòd ſi ipſe os diducere cœperit, priuſquam tempeſtate opprimantur, non aliter quàm ij qui ſuſpicantur imminere iactationem, & nauſeam Borea ſummum mare ſtringente, exurgunt. Quo fit, ut neque inter epulas conuiuas, neque contubernales alacres in itinere, aut nauigatione, ſed neceſſarios & inuitos nanciſcantur. Vbique enim inſtat, pallium apprehendens, barbam, uel latus tanquam fores manu pulſans. Profectò precioſiſsimi ſunt pedes ex ſententia Archilochi, & ſapientis Ariſtotelis. Hic enim delaſſatus & perſtrictus ineptis garruli, neſcio cuius, narrationibus ſubinde dictitantis, An non hoc mirum Ariſtoteles? Non iſtud, inquit: ſed illud potius, ſi quis cùm pedes habeat, te perpeti queat. Et cùm aliquis alius diu multumq; locutus ſubieciſſet, Nugatus ſum apud te philoſophe. Non per Iouem apud me quidem: non enim attendi. Etenim ſi inſtent garrire loquaces, animus tribuit illis aures, ut eas foris circunfundant. Idem autem

 intra

intra se alia cogitat, & meditatur. Vnde neque attentos, neque fidem habentes auditores consequuntur. Nam aiunt, infœcundum semen eorum esse, qui ad congressum propensi sunt: itidem etiam garrulorum oratio nulli usui, aut vtilitati esse potest. Et certè nullum membrum tam firma munitione uallauit natura, quàm linguam, obijciens illi dentes loco valli: vt si rationem intus moderantem picta frena non audiat, neque retineri poßit, cruento morsu eius in temperantiam contineamus. Infrænem enim & reclusam, non cellam, nec domum, sed os desinere in calamitatem Euripides ait. Itaque qui arbitrantur ædes foribus carentes, & crumenas nullis adstrictas uinculis inutiles possessoribus esse: Os uerò perpetuò uerba fundens & effluens instar ponti nunquam comprimunt, uilißimarum rerum numero censere orationem uidentur. Vnde fidem non emerentur, ad quam omnis oratio refertur. Hunc enim finem habet propositum, fidem audientibus facere. Loquacibus autem nemo credit, tametsi uerum dicant. Quemadmodum enim frumenti uase conclusi mensura adaugetur, sed usus deterior efficitur: sic etiam oratio quæ in futilem hominem incidit, falsum magno auctario locupletat: quo fidem sibi detrahit. Adde quòd puden-

tißimus

tißimus quiſque & modeſtißimus ebrietatem deuitat. Inſaniæ enim comitem eſſe iram plerique ſentiunt : ebrietatem autem contubernalem ac potius ipſam eſſe inſaniam : tempore quidem breuiorem , deſtinatione autem ſpontanea grauiorem,quòd ultro accerſatur. Ac in ebrietate nihil perinde accuſant, atque infinitam & immoderatam loquacitatem.

Vinum etenim ad cantus permultum impellit amœnos,
Prudentẽ ad riſus blandos ducendasq; choreas.

Et quod grauißimum (nam riſus & ſaltatio ludus iocusq; quidam adhuc ſunt)

Quod tacuiſſe foret melius,proferre coëgit.

Hoc iam grauißimum & periculoſißimum. Atque etiam , non'ne poëta ſoluens quod à philoſophis quæſitum eſt , diſcrimen οἰνώσεως *&* μέθης *appoſitè explicuit ? Vini enim pocillationis, hilaritatem & relaxationem propriam conſtituit : ebrietatis uerò futilem & importunam garrulitatem. Quod enim eſt in corde ſobrij , (veteri prouerbio) id eſt in lingua ebrij. Proinde Bias in quodam conuiuio tacens,& hoc nomine tanquam ſtolidus & ineptus à garrulo neſcio quo taxatus, Ecquis ait fatuus inter pocula tacere poßit ? Et Athenis , quidam regios legatos bonarum artium*

studiosos conuiuio excepturus, curauit eidem & philosophos adhibere. Qui cùm sermonem inter se haberent, & quasi symbola in medium conferrent, uno Zenone tacente: Hospites illi comiter appellato propinantes De te, dixerunt, ô Zeno quid regi renuntiare nos conuenit? Nihil aliud, inquit, quàm Athenis senem esse, qui poßit inter pocula tacere. Adeo recondita, mysterij plena, & sobria res est silentium. Ebrietas uerò loquax, atque hoc etiam nomine imprudens & amens, & in uerba profusa. Atque adeo philosophi definiunt ebrietatem esse nugationem temulentam. Ita non reprehenditur potatio, si adsit silentium. Verùm accedens stulta loquacitas uini pocillationem, uertit in temulentiam. Ebrius igitur nugatur inter pocula, garrulus autem ubique: in foro, in Theatro, in ambulatione, interdiu, noctu. Si morbo medeatur, morbo grauior est: si uehatur eadem naui, acerbior nausea: si laudet, uituperante molestior: omninoq; libentius cum improbis strenuis uersantur, quàm cum garrulis probis. Nestor enim Sophoclis Aïacem exacerbatum oratione mitigans, scitè dixit: Non te accuso, procacitatem enim linguæ fortiter faciendo abundè pensas. Verùm in garrulum non eodem modo affecti sumus: Vniuersam enim facti gratiam

tiam

tiam intempestiuus sermo corrumpit & extinguit. Lysias reo cuidam orationem conscriptam tradidit, qua sæpe lecta uenit ad Lysiam tristis, & ait: Sibi quidem primò legenti uisam fuisse admirabilem: iterum autem, & tertio repetenti, frigidam, & otiosam. Cui Lysias cùm risisset, Quid? inquit, non'ne amplius quàm semel eam pronuntiaturus es apud iudices? At uerò expende Lysiæ lepôrem & gratiam:

Ego certè affirmo illum,
Musarum redimitarum crines floribus
Adeptum esse ueneres.

Sanè inter cætera quæ de poëta feruntur, hoc uerißimum est, quòd unus Homerus hominum satietatem effugit: nunquam non nouus, & nouitate sua semper gratißimus: prædicat tamen & exclamat illud de seipso: Odiosum est mihi magnificè & splendidè dicta denuo inculcare. Fugit & metuit imminentem omni orationi satietatem, & in alias narrationes ex alijs auditum inducit, nouitateq́; satietatem eius leuat. Hi uerò radunt aures aßiduis repetitionibus, non secus ac ij, qui sæpius inductas tabulas literis inquinant. Itaque hoc imprimis redigamus illis in memoriam, quod quemadmodum qui cogunt immodico mero uoluptatis & hilaritatis gratia reperto

se in

se ingurgitare, quibusdam mœrorem & ebrietatem immittunt:ita etiam qui sermone iucundissimo, & humani commercij instrumento, temerè & inconsultò utuntur, inhumanum faciunt, & à cõmercijs alienum: angunt eos quibus studebant gratificari: irridentur ab ijs, quibus uolebat esse admirationi: inuisi fiunt ijs,quibus sese amicitiam conciliaturos sperabant. Quemadmodum igitur qui cesto congredientes auertit, & abigit,uehementer inuenustus est: ita etiam auersus à Musis, & artis expers, qui oratione, cæteris molestiam, ac sibi odium parit. Cæterorum affectuum & morborum alij sunt periculosi, alij odiosi, alij denique ridiculi. At in garrulitate omnia hæc simul insunt. Irridentur enim in quotidianis colloquijs: in odium ueniunt ob infaustos, ac tristes nuntios,& periclitantur, nõn continentes ea,quæ in uulgus efferri nefas est.Vnde Anacharsis cùm cœnasset apud Solonem, hoc gestu deprehensus est dormiens, ut dextram admotam haberet ori, sinistram pudendis. Nam existimabat, & rectè, linguam arctiori fræno indigere. Nemo enim facilè proferat, tot homines rerum uenerearum intemperantia sublatos, quot urbes,& imperia tacendus sermo prolatus euertit. Sylla obsederat Athenas, non tracturus in longius obsidionem:

quon

quoniam alius labor urgebat, occupata Asia à Mithridate, & Mariani Romæ iterum rerum potiti erant. Sed cum exploratores audissent quosdam senes in tonstrina dicentes, Heptachalcum præsidio carere, & periculum esse ne ex ea parte urbs caperetur, Syllæ renuntiarunt: qui contractas statim copias intempesta nocte in urbem induxit: & parum abfuit, quin eam solo æquarit: certe cadaueribus, & cæde compleuit, ita ut Ceramicum sanguine redundaret. Infensus autem erat Atheniensibus ob dicta magis, quàm facta. Subsilientes enim in muris probris & maledictis illum & Metellam incessebant, Sylla est morum farina conspersum, & pleraque eius generis effutientes, oratione re leuissima, grauissimam pœnam, ut ait Plato, contraxerunt. Romanam Remp. Neronis tyrannide liberari, unius hominis garrulitas prohibuit. Vnica enim supererat nox qua præparatis omnibus tyrannus interficiendus erat: cùm is qui eum erat interempturus, profectus est in theatrum: ubi conspicatus pro foribus quendam eorum qui in uinculis habebantur, mox ad Neronem deducendum, & uicem suam conquerentem, propius ad eum accessit, & insusurrans in aurem, Precare, inquit, deos ut dies hic tantum prætereat: cras enim mihi gratias ages: Hic igitur

cùm

cùm obscurè indicatum arripuisset: &, ut arbitror, cogitasset,

Desipere hunc qui incerta petens iam certa reliquit.

Certam salutem iustæ anteposuit: Indicauit enim Neroni uocem hominis: qui raptus est statim sublimis, & tormenta, ignis, uerberaq; admota ei necessitate urgente neganti, quæ sponte indicarat. At Zeno philosophus ne corpus uictum cruciatibus se inuito infandum aliquid proderet, excisam linguam in Tyrannum expuit. Egregium profectò silentij præmium Leæna tulit. Ea erat Harmodij & Aristogitonis amica, spe vt mulier coniurationis in Tyrannos particeps. Etenim præclaro illo cupidinis poculo inebriata fuerat, & arcanis mysterijs diuino numine initiata. Itaque cùm spe frustrati extremo supplicio affecti essent, & quæstio de ea haberetur, iubereturq; adhuc latentes prodere, non prodidit, sed uim tormentorum pertulit: ostendens homines indignum se nihil admisisse, qui eam amassent. Cæterùm Athenienses Leænam elinguem ex ære ductam, pro foribus arcis collocarunt: vt animalis fortitudine inuictum eius animi robur, & linguæ priuatione, silentium significarent. Nulla enim expressa uox perinde profuit, ac pleræque suppressæ. Nam dicere licet,

quod

quod tacuerimus: non autem tacere, quod dixerimus: quandoquidem effusum est, & ad plures permanauit. Proinde homines (arbitror) dicendi, deos uerò tacendi magistros habemus, in quorum sacrificijs & mysterijs silentium facimus. Sanè poëta facundißimum Vlyssem silentij tenacißimum facit: & filium eius, & uxorem, & nutricem: audis enim dicentem,

Non secus ac fortis quercus ferrum'ue tenebo.

Ipse uerò Penelopæ aßidens,

Vxoris charæ lacrymas, miseretur apud se,
Ipsi non aliter quàm ferrū aut cornua stabant
Palpebris oculi immotis.

Ita refertum erat eius os undecunque silentio: & ratio nacta reliquas partes morigeras oculorum lacrymas, linguæ sonum, & cordis tremorem, ac latratum comprimebat.

Perturbati animi tolerabat fortiter æstum.

Eiusmodi plerique sociorum eius fuerunt. Eo enim ipso quod torti, & terræ allisi à Cyclope, neque prodiderunt Vlyssem, neque indicarunt torrem illum ambustum, & instrumentum aduersus oculum præparatum: sed uiui deuorari maluerunt, quàm arcani quidquam efferre, ad summam fidei & silentij nihil reliqui fecerunt. Proinde rectè Pittacus Aegyptiorum regi qui uictimam ei miserat,

& iusser

& iusserat ut præstantissimam & deterrimam eius carnem exemptam mitteret, linguam exemptam quasi potissimum aliquod bonorum, & malorum instrumentum, misit.

Et Euripidea Ino liberius de se loquens hoc sibi tribuit ut teneat.

Loqui cùm tutum est, ac tacere cum est opus.

Educationem enim re uera regiam consecuti, priore loco tacere, posteriore, loqui discunt. Quamobrem cùm à rege illo præstantissimo Antigono quæreret filius, quando commissuri essent prælium. Quid, inquit, uereris ne solus tubam non audias? non credidit ei uocem tacendam, cui regnum erat relicturus. In quo docebat eum, linguam cohibere, & arcana continere. Metellus quoque senex tale aliquid in exercitu interrogatus, respondit, Si existimarem tunicam esse mihi consciam huius arcani, exutam eam in ignem conijcerem. Eumenes autem cùm audisset Craterum aduentare, nemini amicorum indicauit: sed Neoptolemum esse mentitus est. Hunc enim milites despiciebant, illius uerò nomen suspiciebant, & uirtutem amplectebantur. Cuius rei nemine conscio congressi, uicerunt: eumq; cùm inscientes interfecissent, mortuum agnouerunt. Ita uictoriam silentio consecutus est, & talem aduersarium dis-

simul

ſimulauit,ut amici non præmoniti mirarentur magis,quàm indignarentur. Quòd ſi quis indignaturus erat, præſtabat conqueri ſeruatum non commiſſo arcano,quàm eodem credito pereuntem, accuſare.Verùm enimuerò qua fiducia quiſquam reprehendat eum, qui ſuæ fidei credita non continuit? Nam ſi ſermonem occultum & ignotum eſſe oportebat,temerè alij commiſſus eſt. Quòd ſi ſecretum à te amiſſum in alio contines,prodita tua ipſius fide in alienam confugiſti. Ac ſi ille tui ſimilis fuerit, meritò perijſti: ſin melior,immerito conſeruaris: Vtpote qui alium teipſo tibi fideliorem nactus fueris. At hic,inquies, eſt mihi amicus: & illi uiciſsim alter, cui perinde fidem habet,atque ego huic: & ille item alteri,ac ita contexta perpetua ſerie incontinentia, ſermo uires colligit,& multiplicatur. Quemadmodum enim Μόνας *non egreditur ſuum terminum,& unum ſemper eſt, itaque uocatur* Μόνας : Δυὰς *uerò eſt infinitum differentiæ initium: confeſtim enim duplicata multiplex efficitur, & naturam ſuam immutat. Ita etiam ſermo qui penes primum remanet, re uera ſecretus & occultus eſt: quum uerò ad alterum permanauit,rumoris nomen ſortitur: uerba enim* πτερόεντα *poëta appellat, hoc eſt pennata. Nam neque auem è manibus emiſ-*

ſam iterum comprehendere facile eſt : neque uerbum emiſſum cohiberi , aut colligi poteſt : ſed fertur celeriter , alas circunferens , ab alijs in alios propagatum. Sanè nauis à uento abreptæ impetum rudentibus & anchoris retinent,ac tardant: Oratio uerò quaſi è littore excurrens , nullo in portu acquieſcit , nec ferreis ullis armamentis retinetur: ſed ſtrepitu multo & ſono incitata erumpit , & in magnum graueq; periculum demergit eum qui protulit. Exigua enim ex facula Idæum promontorium aliquis incenderit : & uni homini uerba facta omnes ciues audire poterunt. Romani ſenatores deliberabant inter ſe complures dies , de re quadam arcana : de qua cum obſcura eſſet , & uaria hominum ſuſpicio , mulier alioqui pudica & modeſta, mulier tamen , marito ſuo incumbebat , etiam atque etiam rogans , ut hoc arcanum ſibi diſcere liceret : iureiurando ſilentij fidem obſtringebat , diris ſe deuouebat , addebat & lacrymas , conquerens ſibi nullam apud eum eſſe fidem. Tum Romanus captans occaſionem reprehendendæ eius amentiæ , uiciſti , inquit , ô uxor. Audi igitur terribile portentum. Renuntiatum eſt nobis,à ſacerdotibus uiſam eſſe coturnicem uolantem,quæ galeam auream,& haſtam geſtaret: diſpicimus nunquid ſiniſtrum aut proſperum ex

hoc

hoc ostento portendatur, & unà cum auguribus hæsitamus. Verùm heus tu, uide ne palam facias. Quo dicto profectus est in forum. Illa autem prouocatura ad percontandum primam ancillarum, quæ ingressa erat, tundebat pectus suum, & capillos uellebat, inquiens. Hei mi uir. Hei patria quid passuri sumus? Quibus omnibus ancillam docere studebat, quærere quid accidisset. Itaque sciscitanti narrauit, & addidit uulgarem & usitatam in omni loquacitate clausulam, Nemini dixeris: nec anteuertit ancillulam quæ ab ea abscesserat: statim enim alij ancillæ, quam otiosam nouerat, rem totam narrat: illa quoque amatori, qui apud eam èrat, retulit. Cæterùm ita deuoluta in forum fabula, ut fama autorem præcurrerit, obuiam illi factus familiarium aliquis, ait, Modo'ne domo ad forum descendis? modò respondit. Nihil'ne igitur audisti? quid noui obtigit? Coturnix uolans uisa est gestans auream galeam, & hastam, & consules hac de re senatum habituri sunt. Tum ille ridens, Magnam, inquit, celeritatem uxor adhibuisti, siquidem me in forum proficiscentem uox tuæ fidei credita anteuertit, ac Consules aggressus eos perturbatione liberauit. Vxorem autem castigans, simul atque domum reuersus est, Perdidisti me, uxor, inquit: deprehen-

ſum enim eſt hoc arcanum ex domo noſtra elatum eſſe foras. Proinde ob incontinentiam tuæ linguæ patria mihi cedendum eſt. Illa primum inficiatione ſe tueri, & dicere, Non'ne eadem hæc cum trecentis audiſti? cum quibus trecentis inquit: coactus à te hoc commentus fueram, ut te pertentarem. Hunc in modum tuto & citra magnum periculum, uxoris periculum fecit, imitatus prudentem patremfamiliâs, qui in uas cariosum non uinum, aut oleum, ſed aquam infundit. At Fuluius Auguſti Cæſaris familiaris, cùm audiſſet eum iam ætate prouectum de ſolitudine domus conquerentem, propterea quòd duobus nepotibus ſuis uita defunctis, & poſthumo, qui ſupererat, calumnia quadam exulante, uxoris filium imperij ſucceſſorem inſtituere cogeretur, ac proinde animi diſcruciaretur, cogitaretq; de reuocando ab exilio nepote, hæc omnia uxori ſuæ narrauit: illa Liuiæ: Liuia autem acerbè cum Cæſare expoſtulauit: Quandoquidem ſi iam olim hoc ſtatuiſſet, non tam reuocaretur nepos, quàm inter eam & imperij ſucceſſorem ſimultas & contentio excitaretur: poſtridie quum adijſſet eum Fuluius, ut ſolebat, & dixiſſet, Saluus ſis Cæſar: reſpondit, Sanus ſis Fului. Quod cùm ille ſecum reputaſſet, diſceſſit ſtatim domum profectus: & uxore

& uxore accersita, Rescivit, ait, Cæsar me non continuisse arcanum, ac propterea mortem mihi consciturus sum. Cui uxor, Et merito sanè, quippe qui tandiu mecum uersatus, neque noueris incontinentiam meam, neque caueris. Verùm sine me mihi priorem manus adferre: & arrepto gladio prior sese interfecit. Rectè igitur Philippides comicus, cui rex Lysimachus eum amanter complexus dixit, Quid rerum mearum tibi impertiam? Quiduis, inquit, ô rex: modò ne quid arcani. Garrulitati curiositas non leuius uitium inest: multa enim audire cupiunt, ut multa referre possint: & occultissima, maximeq; arcana obambulantes indagant, & percontantur: iisque tanquam uetusta quadam materia nugacitatem onerant. Deinde quasi pueri glaciem, neque tenere, neque relinquere uolunt. Imo potius tanquam serpentes admissa in sinum, & concepta uerba arcana, non continent: sed ab iis abroduntur. Acus enim & Viperas parientes disrumpi aiunt: arcana quoque uerba temerè effusa exitium & perniciem non continentibus afferunt. Seleucus cognomento Callinicus, amissis omnibus copiis, & impedimentis in prælio cum Galatis commisso, & abiecto suo diademate fugiens cum tribus, aut quatuor per inuia & implicata erroribus loca

contentißimo equi curſu, iam fame deficiens in uillam quandam appulit: eius dominum forte fortuna nactus, panem & aquam popoſcit: qui humanißimè excipiens, & non ſolùm ea, ſed etiam quicquid in agro ſuppetebat liberaliter exhibens, regem agnouit: & gaudio cumulatus ob tam inopinatum rei tam fauſtæ euentum, non ſe continuit nec dißimulauit cum eo qui latere uolebat: ſed ad uiam uſque comitatus, & dimittens, Vale, inquit, rex Seleuce. Tum rex porrexit illi dextram & ad ſe attraxit, quaſi oſculaturus. & uni comitum innuit ut gladio ceruicem illius abſcinderet.

Pulueribusq; ſtatim ceruix commiſta loquẽtis. Quòd ſi tacuiſſet, & aliquantulum temporis expectaſſet, uberius meo iudicio præmium reportaſſet ex ſilentio, quàm hoſpitalitate. Huic tamen ſpes beneuolentiæ regiæ, iuſta quodammodo occaſio rumpendi ſilentij eſſe uidebatur. Verùm plerique garruli nulla ratione adducti, ſeipſos temerè perdunt: qualis fuit tonſor ille, qui cùm in tonſtrina quadam uerba fierent de Dionyſij tyrannide, & exiſtimaretur adamantina, & inuicta, ridens, inquit, Mirum profectò eſt iſthæc à uobis de Dionyſio dici, cuius in iugulo ſæpißimè nouaculam teneo. Quæ cùm audiſſet Dionyſius, in crucem

ipſum

ipſum ſuſtulit. Et ſanè meritò. Loquax eſt tonſorum genus: Loquaciſsimi enim quique ad eos conueniunt, & ibi deſident, ita ut conſuetudine inficiantur. Feſtiuè enim rex Archelaus tonſori circumponenti linteum, & roganti, Quomodo te radam? reſpondit, Tacendo. Tonſor quoque inſignem illam cladem ab Athenienſibus in Sicilia acceptam renuntiauit. Cùm enim primus eam audiſſet, ex ſeruo alicuius eorum qui fuga euaſerant, relicta officina in urbem curſu contendit: ne ſecundum locum occuparet, & allati huius nuntij gloriam quis illi præriperet. Orta perturbatione, ut par fuit, populus in unum locum coactus autorem huius rumoris inquirebat. Adducebatur igitur tonſor, & interrogabatur. Qui cùm nomen eius, à quo acceperat, ignoraret, ac autorem citaret hominem ſibi nomine ignotum: nulla alia uox in commota concione audiebatur, quàm, Abripe ad quæſtionem, torque triſtiſsimi nuntij autorem: confinxit hæc, & commentus eſt: quis alius audiuit? quis illi renuntiauit? Allata eſt rota, extenſus eſt homo. Dum hæc geruntur, adſunt cladis nuntij. Itaque omiſſa hac quæſtione, dilapſi ſunt domos ſinguli, ad priuatas calamitates lugendas, & miſerum rotæ alligatum reliquerunt. Tandem cùm ſub noctem ſolueretur, interrogabat mini-

ſtrum publicum, num audiſſet, quo modo Nicias dux exercitus interijſſet: tanta eſt uis huius uitij conſuetudine confirmati, ut neque expugnari, neque emendari prorſus queat. Ac ſanè quemadmodum qui amara & male olentia pharmaca biberunt, indignantur & ipſis cyathis: ita etiam qui infauſta nuntiant, audientibus inuiſi fiunt, & odioſi. Et rectè quæſiuit Sophocles cùm dixiſſet Creon,

Moleſtus eſt ſermo iamdudum tuus,

Aures'ne mordet, an animum potius tuum?

CREON. *Quorſum id requiris, dolor ubi me commouet?* NVNTIVS.

Diſcruciat autor ſceleris animum, aures ego.

Faciunt igitur dolorem uerba, perinde atque res & facta: ueruntamen lingua profluens contineri & coërceri non poteſt. Lacedæmone templum chalciæcum direptum fuit: in quo reperta eſt lagena uacua: de qua cùm magna eſſet controuerſia, inter quàm plurimos qui eò conuenerant, quidam adſtantium ait, Equidem niſi moleſtum eſt paucis exponam quid de lagena coniectem. Opinor ſacrilegos cùm in hoc periculum ſe conijcerent, aconitum bibiſſe, & ſecum attuliſſe uinum, ut ſi latere poſſent, mero epoto uenenum diluerent, ac extinguerent, & diſcederent incolumes. Quòd ſi

depre

deprehenderentur, ante tormenta à ueneno facile, & sine dolore necarentur. Cùm hæc referret uidebatur non suspicari, sed rem perspectam habere, qui tam implicatum, & callidum commentum teneret: & undecunque circunstantes eum rogabant, Quis tu es? Qui te nouit? Vnde hæc tam exactè sciuisti? ac tandem ita deprehensus sese unum esse sacrilegorum fassus est. Quid? non'ne qui Ibycum interfecerant eodem modo sceleris conuicti sunt, quum in theatro sederent? conspectis enim gruibus præteruolantibus mutuo inter se cum risu susurrabant, En Ibyci ultrices. Quam uocem proxime aßidentes, quia Ibycus diu iampridem quæsitus nusquam appareret, diligenter exceperunt, & ad magistratus detulerunt. Illi uerò ita comprehensi, abducti sunt, & non à gruibus, sed propriæ linguæ petulantia tanquam furia ultrice coacti cædem prodere, pœnas dederunt. Quemadmodum enim in corpore deferuntur & trahuntur humores proximi in ægra, & affecta membra: sic etiam lingua futilium perpetuò inflammata, & continuo arteriarum pulsu micans, tacenda atque occulta ad se attrahit, & adducit. Itaque linguæ opponi & obijci semper oportet rationem, tanquam uallum, & obstaculum, ut illius fluxum & lubricum lapsum conti-

neat: ne anseribus imprudentiores esse uideamur: quos aiunt cùm ex Cicilia migrantes Taurum aquilis refertum transmittunt, ori lapidem ingentem inserere, quasi frenum & retinaculum uoci adhibentes, atque ita noctu silentes transmittere. Quòd si quis quærat, quis sceleratißimus, & perniciosißimus sit, nemo alium respondeat, quàm proditorem. Euthycrates tamen ex Macedonicis lignis extruxit domum, ut Demosthenes ait: Philocrates accepta magna ui auri scorta & pisces emebat. Euphorbo & Philagro qui patriam prodiderant, rex agros concesßit. Garrulus uerò nulla mercede proposita proditor est, & ultrò: non equos, nec muros prodit, sed arcana consilia effert: in iudicijs, in seditionibus, in discordijs ciuilibus: nec illi quisquam hoc nomine gratiam habet: sed ipse potius gratiam alijs silentij nomine debet. Proinde quod dictum est ei qui temerè & inconsulto fortunas omnes suas effundebat, & largiebatur, Non es liberalis, sed morbo laboras, & donatione oblectaris: in garrulum quoque conuenit. Non amicus es, neque beneuolus, qui hæc indicas: sed morbo laboras, & garrulitate nugisq; oblectaris. Quæ nolim quisquam eo animo dicta esse à me existimet, quasi accusare garrulitatem, ac non potius curare uoluerim. Motus enim

animi

animi perturbatos exercitatione, & iudicio superamus: iudicium autem præcedit: Nemo enim uitare & eijcere animo solet, nisi quod est inuisum: ac tum demum inuisi motus animi perturbati nobis fiunt, cùm incommoda & ignominias ab illis profectas ratione expendimus: uti nunc in garrulis consideramus, qui dum amari uolunt, odium incurrunt: dum gratificari student, interturbant: dum admirationem concitare sperant, deridentur: dum lucrum captant, nihil capiunt: obsunt amicis, prosunt inimicis, & sibi ipsis perniciem accersunt. Quamobrem primum hoc sit pharmacum, & medicamentum huius animi perturbationis, probrorum, & calamitatum quæ ex ea oriuntur, inspectio. Secundo adhibenda est assidua contrariorum meditatio: audiendæ, commemorandæ, & in promptu habendæ taciturnitatis laudes, & grauitas, sanctimonia, religioque silentij: & reuocandum est subinde in memoriam, admirabiliores, charioresq; esse, & sapientiores uideri, effrenatis istis, & linguæ impotentibus taciturnos, & breuiloquentes, quorum paucis uerbis graues multæq; sententiæ comprehenduntur. Plato enim tales laudat, & uehementibus iaculatoribus comparat eos, quorum oratio est acris, densa, & contorta. Et Lycurgus teneris statim ab

unguic

unguiculis ciues silentio premens, ad eam uehementiam adducebat, & condensabat. Quemadmodum enim Celtiberi, cùm ferrum in terram defoderunt, & quod est terreum perpurgarunt, aciem gladiorum ex eo conficiunt: sic etiam sermo Laconicus non est corticatus, sed superuacaneis reiectis, acutiori, & firmiori acie temperatur. Illa enim dexteritas iaciendi apophthegmata, & promptitudo aptè retorquendi in quouis congressu, illis ex silentio nascitur, & garrulis sæpe occinendum est. Quantam uim, & gratiam hæc habeant, cuiusmodi est illud Lacedæmoniorum ad Philippum, Dionysius Corinthi: quibus cùm rursus scripsisset Philippus, Si inuasero Laconicam regionem, uos penitus delebo. Rescripserunt, ΑΪΚΑ, *id est, SI. Et cùm rex quoque Demetrius stomacharetur, & uociferaretur, unum legatum Lacedæmonij ad me miserunt: Legatus nihil territus, unum respondit ad unum. Sanè ex ueteribus breuitatis studiosi sunt in admiratione. Et in templo Pythij Apollinis, non Iliadem, & Odysseam, neque Pindari Pæanas, Amphyctiones inscripserunt: sed, Nosce te ipsum: Ne quid nimis: Sponde noxa præsto est: admirati prolixitatem & breuitatem orationis, quæ paucis sententiam elaboratam complectitur. Adde quòd Deus*

ipse

ipse conciso, & presso sermone sua oracula edit, & λοξίας à deuitata loquacitate, potius quàm ab obscuritate uocatur. Quid? non'ne qui mutis symbolis quod opus est indicant, laudantur, & summo sunt in pretio? ut Heraclitus, qui rogatus à ciuibus, ut sententiam aliquam de concordia diceret, conscendit suggestum: cyathum frigidæ sumpsit, cui farinam inspersit, & pulegium admiscuit, ac eo epoto abijt: innuens illis, pace concordiaq; firmißima eas ciuitates perfrui, quæ præsentibus contentæ sunt, & sumptuosa non desiderant. Scylurus Scytharum rex, octoginta liberos relinquens imminente morte fasciculum hastilium poposcit: quem colligatum, & collectum iußit singulos frangere, ac rumpere: quod cùm recusassent, ipse singula educens, omnia facile fregit, & pronuntiauit, consensionem eorum potentem, & inuictam fore: dissensionem uerò imbecillem, & caducam. Hæc atque huiusmodi siquis aßiduè repeteret, ac secum reputaret, desineret fortasse nugacitate delectari. Me profectò seruus ille uehementer mouet: dum cogito quanta res sit, attendere quid loquaris: & constanter tueri, quod institueris. Publius Piso rhetor nolens obtundi præcepit seruis, ut ad rogata responderent, & nihil præterea. Paulò post conuiuio excepturus Clodium

imper

imperatorem, iusserat eum uocari: & cœnam splendidam, & magnificam, ut par erat, apparari curauerat. Cùm instaret tempus cœnæ, reliqui aderant, Clodius expectabatur. Itaque sæpe mittebat seruum inuitare solitum, ut exploraret num ueniret. Vbi uerò iam immineret nox, nec spes esset Clodium uenturum, Quid, ait ad seruum conuersus, uocasti Clodium? Vocaui, inquit. Cur igitur non uenit? Et ille, Quia recusauit. Cur igitur non dicebas? Quia hoc ex me non quærebas. Et hic quidem Romanus. Atticus uerò etiam inter fodiendum narrabit hero, qua ratione controuersiæ diremptæ sint. Tantum potest in omnibus consuetudo, de qua nunc dicamus: Fieri enim non potest, ut quasi frænum moderantes loquacem contineamus, sed morbus eius consuetudine domandus est. Primùm igitur in familiarium colloquijs assuesce tacere, quoad omnes respondere desierint. Cursus enim & consilij non idem finis est, ait Sophocles: nec loquendi, & respondendi. sed illic quidem uincit, qui anteuerterit: hîc uerò si alter aptè responderit, præclarè cum eo agitur, qui collaudando, & comprobando beneuoli hominis opinionem sibi comparauit: sin minus, docere quod eum fugit, & adijcere quod defuit candidum, & tempestiuum est. Imprimis cauendum est nobis, ne

alio

alio quopiam interrogato responsionem occupemus. Nam non satis honestum est, neglecto eo cui quæstio proposita fuit, ultro se offerre: uidebimur enim indicare eadem opera interrogatum quæstioni non posse satisfacere: & interroganti exprobrare, quasi nesciat ab eo petere, à quo responsum ferre possit. Grauem sanè iniuriam infert talis in respondendo petulantia & audacia. Qui enim anteuertit respondendo, interroganti simul etiam refert, quid opus fuit ex hoc percontari? Quid hic nouit? me præsente neminem alium interrogari oportuit. Ac plerunque aliquos interrogamus, non quòd egeamus responso, sed ut uocem aliquam beneuolam, & hilarem ab eis exprimamus: & ut Theætetum & Charmidem Socrates, ad colloquium eliciamus. Perinde igitur facit, qui responsionem occupat, & aures mentemq́; ad se traducit, & conuertit, acsi ei qui uult ab alio sibi porrigi osculum, præcurrens porrigat: Aut si quis in alium intuentis oculos, in se detorqueat. Quòd si rogatus loquendi finem fecerit, percommodè cadit ei qui se continuit, ut quasi responsione alterius prouocatus quæstioni propositæ modestè, & uerecundè respondeat. Nam si rogati respondendo fallantur, ueniam meritò consequuntur: Qui uerò sponte suscipit & præripit respondendi

dendi partes, etiam si scopum attingat, imprudens habetur: si aberret ab eo, ludibrio est, ac omnibus risum mouet. Altera deinde exercitatio uersatur in responsionibus priuatis: quibus studiosissimè animum intendere garrulus debet. Primùm ut eum serio respondere intelligant, qui ad loquendum, risus & contumeliæ causa prouocant. Plerique enim non necessariò, sed animi & lusus causa, excogitatas quæstiones his proponunt, & eos ad garriendum extimulant. Quod diligentissimè cauere illos oportet, nec in orationem statim quasi gratiam habeant, erumpere, sed percontatoris mores, & necessitatem inspicere. Cæterùm ubi quis re uera discendi gratia consulere uidebitur, ita se comparent, ut accuratè considerent, & interijciant aliquod interuallum inter responsionem & interrogationem: in quo percontator siquid uelit addere, possit: & ipse animaduertat de quibus responsurus sit. Ac ne excurrat, neque se quæstione implicet, ne præ nimia festinatione aliud pro alio sæpe respondeat. Pythia sanè ante interrogationem quædam responsa ex tempore edere solita est: Deus enim, cui seruit, mutum intelligit, & tacentem audit. Verùm ei qui uult aptè respondere, mens rogantis percipienda est, & propositum diligenter explorandum, ne illud fiat

quod prouerbio fertur, Falces petebam, at hi ligones denegant. Maximè uerò impetus ille, & insatiabilis loquendi cupiditas inhibenda est, ne ueluti profluuium linguæ insitum libenter ab interrogatione educi uideatur. Etenim Socrates hac ratione sitim coërcebat: non permittebat sibi post exercitationem bibere, nisi pocillator primum cadum alijs infudisset: ut consuetudine doceretur pars ratione carens, expectandum esse tempus, quod ratione utens præscripsisset. Itaque tria sunt genera responsionum ad interrogationes: unum necessarium, alterum humanum, tertium superuacaneum. Vt cùm quæsitum est ab aliquo, num Socrates sit intus? Vnus quidem inuitus & remissè respondet, Non est intus. Quòd si Lacedæmonios imitari malit, detrahet INTVS, *& sola negatione utetur: non secus ac illi, cùm Philippus per literas petisset, Num eum admittere in ciuitatem uellent? Ad eas* OY, *id est,* NON, *grandioribus characteribus in charta depictum rescripserunt. Alter autem humanius respondebit, Non est intus, sed ad mensas. Ac si quid uelit ad iustum modum addere, Hospites quosdam illic opperiens. Qui uerò loquacitate diffluit, si forte Antimachum Colophonium legerit, Non est intus, inquiet, sed ad mensas, hospites Iones opperiens: in*

quorum gratiam Mileto ad eum Alcibiades ſcripſit: ubi uerſatur cum Tiſſapherne magni regis præfecto, qui Lacedæmonios quondam iuuabat: Nunc autem opera Alcibiadis Athenienſibus adiungitur: cupiens enim redire in patriam, Tiſſaphernem in partes Athenienſium traducit. Et diſſerens totum octauum librum Thucydidis recitabit, & obruet hominem, quoad Miletus oppugnetur, & Alcibiades iterum in exilium fugiat. Ac uidendum eſt maximè, ut uelut in ueſtigium inducta interrogatione contineatur loquacitas, & interrogantis utilitate tanquam centro, & certo ſpatio, reſponſio circunſcribatur. Ad Carneadem enim nondum magna cum laude in gymnaſio diſſerentem, gymnaſiarcha miſit quendam, qui iuberet eum contentionem uocis remittere; erat enim maximè uocalis. Et cùm ille diceret, Præſcribe mihi modum uocis, Non inſcitè reſpondit, Præſcribo tibi eum qui cum diſſeris. Eodem modo reſpondenti modus eſſe debet, rogantis conſultatio. Et quemadmodum Socrates præcipiebat, abſtinere ab eo cibo & potu qui non eſurientes nec ſitientes ad edendum & bibendum prouocant; ita etiam oportet garrulum ab iis quibus impenſe delectatur, & ad ſatietatem utitur, eos reformidare: & illis, qui in eos delabuntur,

tur,

tur, aduerſari: ut milites prælia libenter commemorant: & poeta Neſtorem eiuſmodi inducit, ut res à ſe præclare geſtas ſæpenumero prædicet. Atque etiam hic morbus ut plurimum corripit, & comitatur eos, quibus præter ſpem apud iudices, præſides, & reges fœliciter ſucceſſit: & frequenter meminerunt, & narrant quomodo exorſi ſint, beneuolentiam captarint, certarint, diſceptarint, aduerſarios quoſdam refutarint, aut accuſatores, & quantam laudem ſint conſecuti. Hæc enim uoluptas eſt multo loquacior uigilia illa comica, quæ ſeipſam frequenter refouet, & quotidianis narrationibus ſemper recens efficitur. Vnde ex quacunque occaſione in hos ſermones delabuntur. Non enim ſolum ubi quis dolet, ibi & manum habet: ſed etiam quicquid delectat, uocem ibi habet: & dum ſuaui recordationi perpetuo innititur, linguam circunagit. Eodem etiam modo amatores diutiſſimè uerſantur in ijs ſermonibus, ex quibus in amorum memoriam redeunt. quiquidem ſi non cum hominibus, certè cum rebus inanimatis de illis colloquuntur: O amantiſſime lecte. &, Bacchis te Deum exiſtimat fortunate Lychne. &, Deorum ſummus uideris. Eſt igitur plane alba linea erga omnes ſermones garrulus. Cæterùm in alios alijs propenſiorem eos uitare conuenit, ac

ſeſe inhibere, & ab eis continere: quòd longiſsimè promouere, & prouehere præ uoluptate poſſint. Idem hoc in his ſermonibus uſu uenit, in quibus uel experientia, uel habitu aliquo ſeſe alijs præſtare credit. Cùm enim ſui ſit amans, & gloriæ cupidus, maximam diei partem huic rei tribuit, ut ſuperior ſemper diſcedat. In hiſtorijs lector cupidus, in exacta uerborum obſeruatione Grammaticus, in narrationibus rerum externarum qui multas regiones adijt, & perluſtrauit. Itaque hæc quoque uitanda ſunt: Ineſcata enim ab his garrulitas tanquam animal in paſcua conſueta irruit. Admirabilis profectò Cyrus, qui certabat cum æqualibus, non in quibus erat præſtantior, ſed deterior, & imperitior: ut alios ſua gloria non ureret, ac diſcendo utilitati ſuæ conſuleret. Garrulus contrà, ſi quis ſermo inciderit, ex quo aliquid diſcere poſsit, & quod ignorauit audire, eum extrudit, ac expellit: nec breue ſilentium mercedis loco præbere poteſt, ſed circuncurſans in rancidos & ſæpe tritos centones orationem confert: non aliter quàm quidam ex noſtris, qui cùm fortè duos, aut tres libros Ephori legiſſet, omnes obtundebat, & omnia conuiuia perturbabat, Leuctricam pugnam, & quæ eam proximè conſecuta ſunt ſemper repetens: unde Epaminondæ cognomen

men

men inuenit. Verùm enimuero leuißimum eſt hoc malum, & eò garrulitatem impellere oportet: minus enim moleſta erit redundans loquacitas in homine bonarum literarum ſtudioſo. Proderit quoque illis, aliquid ſcribere, & priuatim diſputare. Nam Antipater Stoicus cùm non poſſet, (ut uidebatur) nec uellet congredi comminus cum Carneade, qui magno impetu in Stoicos inuehebatur, ſcripſit pleroſque libros, in quibus paßim eum refellebat: unde cognominatus eſt Καλαμοβόας, *id eſt, calamo uociferans. Nec dubito, quin umbratilis ſcribendi exercitatio, & diſputatio priuata, de immoderata uerborum copia aliquid quotidie detrahentes, eum tandem multo tolerabiliorem familiaribus præbeant: perinde atque canes, qui in ligna uel lapides iram effuderunt, hominibus minus ſunt infeſti. Non inutile etiam fuerit, cum potentioribus & maioribus natu aßiduè uerſari, quorum autoritatem & amplitudinem ueriti, tacere aſſueſcent. Admiſceri quoque & adiungi his exercitationibus oportet, contentionem illam animi, & conſyderationem, ubi aliquid locuturi ſumus, & uerba ad os confluunt: Quodnam eſt hoc uerbum, quod inſtat, & uim adfert? quo lingua fertur? quid inde commodi conſequetur, ſi dixero? quid incommodi, ſi tacuero? Non*

enim quasi onus aliquod graue, oratio obijcienda est: quandoquidem etiam elata permanet. Verùm homines aut sua gratia quòd aliquid desiderent, aut ut auditoribus prosint, aut ut gratiam inter se ineant loquuntur: & oratione tanquam sale consuetudinem & actiones omnes suas condiunt. Quod si neque loquenti est utilis, neque auditoribus necessaria, neque uoluptas ulla aut gratia ex ea quæritur, quid ea opus est? Superuacaneum enim & inane non minus in uerbis, quàm rebus ipsis deprehenditur. Postremò præter hæc omnia illud Simonidis in promptu esse, & in mentem uenire debet, Pœnituit me sæpe locutum esse, tacuisse uerò nunquam: & exercitationis tantum esse uim, ut ea superari difficultates omnes possint: Cùm præsertim singultum & tussim homines adhibita cura, & diligentia non sine labore, & cruciatu depellant. Silentium uerò non solum siti obstet, ut ait Hippocrates, sed etiam nullum dolorem aut molestiã exhibeat.

FINIS.

PLVTARCHI CHAERONEI ORATIONES DVAE DE ESV CARNIVM.

LODOICO RVSSARDO INTERPRETE.

CLARISSIMO VIRO THOMAE HOVSSYEO, PRIMARIAE BITVRIGVM *Ecclesiæ canonico Lodoicus Russardus s.*

VT ſingularis meæ in te uoluntatis, & obſeruantiæ monumentum aliquod extet, eruditas haſce & acutas Plutarchi oratiunculas, de Græcis Latinas factas, in tuo nomine apparere uolo. Quæ ſi quibus minus exactè conuerſæ uidebuntur, hoc etiam atque etiam ab illis poſtulo, ut priuſquam quidquam ſtatuant, Græca attentè legant,& transferre conentur.Ita enim futurum eſt,ut deprehendant, præter obſcuram phraſim, quę huius autoris propria eſt,iniuria temporum, & imperitia librariorum infinita menda huc irrepſiſſe: neque fuiſſe facile tabulas huius naufragii paſsim diſiectas ita colligere, ut nihil deſyderaretur. Ac tum placatioribus æquioribusq; uſurum me ſpero.Cogitent quoque & illud, me Ciceronis conſilium ſecutum,non uerbum pro uerbo neceſſe habuiſſe reddere, ſed genus omnium uerborum uimque ſeruaſſe.Non enim ea me annumerare lectori putaui oportere, ſed tanquam appendere. Tametſi quo mihi anxiam iſtam defenſionem? ea præſertim ex aduerſo difficultate obuia, ut etiamſi maximè fidelem interpretem pręſtiterim,tamen non deſit quod apud maleuolos,

los,& calumniatores,potissimum imperitos, reprehensionem incurrat. Vnum tamen me consolatur, quod id mihi negotii dari nunquam credidi, ut illis placerem : sed tibi,& peritis, æquisq; rerum æstimatoribus. Quod si assequor, nihil ieiunas calumnias morabor, nec illis prohiberi potero, quo minus à Iurisprudentia manumissus, quæ me totum sui mancipii fecit, plura & maiora in apertum proferam. Vale: Auarici Biturigum, Cal. Iunii. 1553.

PLVTARCHI CHAERONEI DE CARNIVM ESV PRIOR ORATIO.

ENIMVERO *quæris, qua ratione Pythagoras ab esu carnium abstinuerit. Mihi uerò mirum uidetur, quis eius affectus, animus, aut ratio fuerit, qui primus hominum cæsi & mortui animalis carnes labijs admouerit: & in conuiuia intulerit cibos, obsoniaque concinnata ex corporibus mortuis, simulachrisque, ac ut ita dicam, membris quæ non multo antè mugiebant, uocem edebant, mouebant, & cernebant: quo pacto*

oculus intueri potuerit cædem, dum iugulabantur, tergora diripiebantur, & in frusta secabantur: quo pacto gustatus fœditate tractandorum ulcerum alienorum, & hauriendi succi, tabiq́ue uulnerum lætalium non est deterritus.

Serpebantq́; solo pelles, uerubusq́; trementes,
Assatæ, & crudæ carnes mugitibus arua.
Replebant, uelutiq́; boum uox fertur ad aures.
Hoc sane commentum & fabula est.

Cæterùm quis cœnam huius re uera prodigiosam esse negauerit, qui pecoribus adhuc mugientibus eam sibi instrui postulat? quæ alendo corpori sint aptißima designat? & qua arte conueniat torreri, & disponi fercula præscribit? Istum oportebat inquirere à quo hæc primum instituta essent, non tandem sublata. Sanè reiecerit aliquis culpam in eorum inopiam, qui primi uesci carnibus aggreßi sunt. Non enim cupiditatibus improbis assuefacti, neque copia rerum omnium in uoluptates à natura alienas prolapsi, animo inferendæ iniuriæ huc rerum deuenerunt: sed ab inferis nunc excitati exclamarent, O uos fortunatos & alijs charos, quum fœlici seculo nasci contigit, quo uberrima bonorum omnium copia fruimini! Quot fructus sponte natos & uestro labore consitos percipitis! quantas opes arua, quantas uoluptates stirpes

pes

pes suppeditant! facile est uobis uitam molliter exigere, ac ita exigere, ut nulla cæde polluamini. Nos uerò in durissimam & iniquissimam ætatem incidimus, qua magna grauique penuria ob conditi nuper orbis initium laborare necesse fuit: Adhuc cælum aëre tegebatur: astra humori turbido, & instabili igni, turbinibusque uentorum confusa erant: & nondum definitum stabilibus ac immotis spatijs curriculum solis, qui nondum certa illa cæde consistebat: nec auroram discernebat & occasum: nec retro conuersas anni tempestates frugiferis calycis coronis denuò circunducebat: Terra cursibus errantium fluuiorum uexabatur, pleraque eluuionibus deformabantur, non pauca uoraginibus, paludibus profundis, & infrugiferis nemoribus syluisque efferabantur. Nulli mites fructus nascebantur, nulla erat ars agrorum colendorum, nulla rei familiaris prudenter administrandæ disciplina: fames assiduè nos urgebat, neque statis anni temporibus semina spargebantur. Quid igitur mirum si præter naturam carnibus animalium non abstinuerimus? cùm limo & arborum corticibus uesceremur? & præclarè cum eo actum putaremus, qui uel gramen, uel radicem aliquam Phlæi reperisset? Quòd si quando glandem illis gustasse contigisset, saltabant

bant præ nimia uoluptate circum quercum aliquam, aut fagum, eamque rerum uitæ necessariarum largitricem, & parentem, & altricem ſubinde appellabant. Ita enim tum agebant dies feſtos. Reliqua uerò uitæ pars in carnium ulceribus triſtiſsima peragebatur. Verùm enimuero quæ inſania, quod'ue œſtrum ad fœdam impuramque cædem uos compellit, cùm res omnes affatim & cumulatè ſuppeditent? Cur terræ calumniam intenditis quaſi uos alere non poſsit? Cur legum autorem Cererem uiolatis, & miti placidoq; Baccho notam inuritis, quaſi uobis ab ijs uberes ſatis copiæ non ſuppetant? Non uos pudet ſanguini & cædi fructus mites in epulis ueſtris quotidianis admiſcere? Atqui Dracones, Pardos, Leones immanes appellatis: Vos autem cæde contaminatis, nec illis crudelitate conceditis. Illi enim cædem faciunt ut paſcantur: Vos autem ut lautius obſonemini. Neque uerò lupis aut Leonibus ueſcimur, ſed eos miſſos facimus, & innoxia, manſueta, aculeorum dentiumque expertia animalia interimimus: quæ mediusfidius natura ad ornatum & ſpeciem procreaſſe uideri poteſt. Nimirum perinde facilis, ac ſi quis Nilum conſpicatus cùm auctu magno per totam ſpatiatus Aegyptum terræ fœcundus innatat, uim ad gignendos

& alend

& alendos fructus suauißimos uitæque mortalium oportunißimos efficacem non admiretur, sed hoc nomine reprehendat, quòd Crocodilos, Aspides & culices, fera tetraque animalia gignat. Huic non ualde dißimilis est, qui terram istam intuitus, & agrum fruges copiosas proferentem, & spicas infinitas fundentem, deinde uspiam inter fruges & spicas lolium & orobanchen, illa metere & in usum suum reponere negligit, de his uerò grauiter conqueritur. In hunc quoque numerum est referendus, qui orationem legit, qua uim omnem dicendi & ornatum adhibuit orator, ut periculis reum eriperet, aut argumenta refelleret, ac scelerate facta accusaret: quæ non leniter ac placide flueret, sed magno uariorum ac omnis generis affectuum impetu, in multos & uarios auditorum iudicumque animos irrumperet, quos concitare & mouere, aut sedare & lenire oportet. Ac deinde prætermissa diligenti capitis causæ & rei controuersæ inquisitione, tantum excerpit non satis scitè conclusas aliquas periodos: quas tamen ab oratione præcipiti una incitatione deuolutas, & cum reliqua orationis copia quasi ab actore quopiam populari effusas esse non ignorat. Sed nihil est quod nos reuocet: non florida coloris species, non suauißimæ uocis oratio, non

animi uersutia, non munditia in uictu, non insignis infortunatorum animalium solertia: sed carunculæ exiguæ cupiditate inflammati, animum sole, luce, & definito à natura uitæ tempore spoliamus. Nobis uerò persuademus, uoces eorum nullius esse rei iudices, non precari, non rogare, non hanc defensionem afferre, Necessitatem haud deprecor, sed iniuriam: necessitati tuæ subseruire haud recuso, sed luxui: Vt uescaris, iugula: ut lautius & iucundius uescaris, ne iugula. O crudelitatem intolerandam. Graue quidem est cernere locupletibus hominibus mensam instrui, qui coquos ad paranda & concinnanda ex cadaueribus opsonia adhibent: Multo uerò est grauius, uidere fercula tolli: Plura enim supersunt, quàm sint consumpta. Frustra ergo ista interierunt. Nonnulli quoque tametsi appositis epulis abstinent, nec patiuntur carnes quasi deprecantes diuidi ac dissecari, à uiuis tamen manum haud continuerunt. Cæterum audiuimus quosdam ita se tueri, ut carnis esus initium à natura esse profectum contendant. At eum naturæ non conuenire, corporis constitutio primum arguit. Corpus enim hominis nulli eorum simile est quibus à natura insitum est carne uesci: Non inest illi rostrum aduncum, non ungues acuti, non asperi dentes, non aluus tanta

ui præd

ui præditus, non spiritus tam calidus ut concoquere graues carnes possint: sed æquales dentes, os exiguum, lingua mollis, & imbecillus ad concoquendum spiritus, interdictum nobis à natura carnis esum satis indicant. Quòd si natum te ad hunc cibum contendere audes; quod edere uoles ipse interfice, non adhibito gladio, aut imitatus lupos, ursos, leones, qui interfectis à se animalibus pascuntur: interime morsu bouem, uel ore suem, agnum, uel leporem dilania: & illorum instar uiuo adhuc incumbens uescere. Sin expectas mortem eius, quod tibi comedendum est: ac religione, pudoreque prohiberis, quominus animo corpus priues, cur à natura tam procul aberras, ut animatis non parcas? At ne ipsa quidem mortua & exanimata usui esse possunt & cibo, sed assari, elixari, & igne pharmacisque interpolari oportet, ac sexcentis condimentis cædis immanitatem tolli, ut delusus gustus escas sibi aliqui ingratas non fastidiat. Ac sanè falsum est illud Laconis, qui emptum in diuersorio pisciculum cauponi dedit, ut appararet: Cùm autem ille posceret caseum, acetum, & oleum: inquit Lacon: si hæc haberem, non compararem piscem. Nos uerò in ista nefaria cæde adeo delitias facimus, ut carnem appellemus opsonium, & ad eam opsonia alia adiungamus:

mus: oleum, uinum, mel, garum, acetum, admisceamus & unguenta Assyria & Arabica, quasi cadauer aliquod humanum tumulo componere nobis propositum sit. Et ista quidem tanta cura subacta, domita, & penè putrefacta, uix ac uix concoquendo superare possumus: Et tametsi superemus, grauitatem molestam, ac cruditatem morbis obnoxiam pariunt. Diogenes sanè nihil ueritus est crudo polypo uesci, ut ignis usum in apparatu tam frequentem quasi minime necessarium tolleret. Cùm autem sacerdotes & copiosa hominum turba eum circunstarent, obuoluit caput pallio, & carnem ori admouens ait, Vestro nomine periculo me offero. Præclarum si dijs placet periculum. Non enim ut Pelopidas Thebanos in libertatem asserturus, uel ut Harmodius & Aristogiton ciues suos tyrannide liberaturi, in discrimen se conijciebat philosophus, dimicans cum polypo crudo, ut uitam ad feritatem traduceret. Non tantum igitur esus carnium à natura alienus est: sed etiam animum satietate & ingurgitatione pinguefacit. Vinum enim, & ingesta carnium copia ad robur quidem corporis conferunt, sed animum eneruant: Et ne Athletis infensior esse uidear, domesticis exemplis utar. Nos enim Bœotos Attici obesos, & insipidos, & fatuos potissimum edacitatis

citatis nomine uocabant. Isti uerò, sues: Et Menander, sunt ad edendum strenui. Et Pindarus, noße deinde, sicco splendori prudentißimus est, animus similis ex sententia Heracliti. Inania dolia dum pulsantur sonum ædunt, si plena fuerint, surda sunt. Lebetes ænei tenues sonitum in orbem propagant, quo ad circumactam per omnes illorum partes plagam manu iniecta quis obsepiat, & obstruat. Acies oculi superfluo humore pleni hebescit, & imbecilior est quàm ut muneri suo par esse poßit. Ac quemadmodum aëre nebulis humidis obducto, & craßis exhalationibus occupato, sol neque liquidus, neque clarus, sed ueluti demersus & splendoris expers intuentibus apparet: ita etiam corpore saturo, & potu cibisque obruto, necesse est animi lumen infirmum, & prope extinctum, densißimis tenebris circunfundi, falli, & in acutè distinguendis rerum finibus difficultate & magnitudine uinci. Adde quòd humanitati assuescere mirificum & egregium uideri debet. Quis enim eum hominem iniuria afficiat, quem belluarum nulla ratione nobis coniunctarum mala tam grauiter commoueant? Nudiustertius inter disputandum factum illud Xenocratis, & Atheniensium commemoraui: quiquidem ei qui uiuo arieti pellem detraxisset, mul-

ctam imposuerunt. Neque uerò meo iudicio sceleratior est qui uiuum torquet, quàm qui uitam eripit. Sed uti res ipsa loquitur, quæ morem uiolant, magis quàm quæ naturam sentimus. Et ista quidem in illa disputatione crassiore Minerua tractabam. Porrò arduum, & occultis mysterijs implicitum, & incredibile initium placiti ignauis hominibus (ut ait Plato) ac mortalia cogitantibus, narrare non minus metuo, quàm gubernator in tempestate mari nauim committere, aut Poëta machinam in theatro tollere. Verùm non ineptè facturus mihi uideor, si uersus Empedoclis tanquam præludium quoddam præcinuero: quibus obscurè indicat non alio nomine corporibus animos esse alligatos, quàm ut luerent pœnas, eo quòd animalia iugulassent, & eorum carnes atq; adeo suas ipsorum deuorassent. Licet ista ratio & Empedocli & Pythagora uetustior esse uideatur. Lacerationes enim, quas de Baccho Poëtæ fingũt, Titanum carniuororum in ipsum audaces impetus, pœnæ in eos constitutæ, & missa fulmina, non aliò pertinẽt, quàm ut restitutionem in uitam nos doceant. Ea enim animi nostri pars quæ rationis est expers, turbulenta, uiolenta, non diuina, sed dæmonica, à ueteribus Titanes appellata est, quam ipsam ei tribuimus maximè, qui dat pœnas et cruciatur.

ORATIO POSTERIOR.

ROXIMA *disputatio nos hortatur, ut quantum ope & industria efficere poterimus, aduersus impuræ & rancidæ uisceràtionis reliquias inuehamur. Magni enim est negotij, ut Catonem dicere solitum accepimus, ad uentres aurium expertes orationem habere, & poculum consuetudinis tanquam Circes haustum est, ex quo luctus, doli, lacrymæque manarunt. Nec minus difficile est, nos expedire hamo edendarum carnium cum eo transfixi simus, & uoluptatis blanditijs obruti. Nam par erat ut quemadmodum Aegyptij uentrem defunctorum, exemptum & excisum ad solem, quasi caput scelerum omnium ab homine admissorum, eijciunt, sic etiam ingluuiem & carnificinam exsecantes, nullam in uita nostra labem hærere deinceps patiamur: cùm maximè uenter ad cædem propensus non sit suapte natura, sed intemperantia nimia ad eam incitetur. Quod si uitium hoc assuetudine tam altè radices egerit, ut uitari non possit, hunc sanè fructum ex hac disputatione consequar,*

quar, ut parcius & uerecundius in id incidamus: fame coacti, non uoluptatibus deliniti, carne uescamur: & animalia cum dolore, & commiseratione, non ludibrio, aut cruciatu iugulemus. Quod plerisque frequentissimum est: quorum nonnulli in porcorum iugulum, ueru candentia intrudunt, ut sanguis extinctus ferri tinctura, & diffusus, carnem delicatiorem & teneriorem efficiat. Nonnulli ubera suum partui uicinarum comprimunt, & calce impetunt, ut cum sanguinem & lac inter partus dolores fœtu simul interempto confuderint, comedant (proh Iupiter piacularis) eam animalis partem, quæ pluribus ulceribus scatet. Nonnulli gruum & cygnorum oculos consuunt, & caueis obscuris eos conclusos, absurdis mixtionibus, et condimentis nescio quibus saginant, ut ex eorum carne, gratum palato opsonium concinnent. Ex quo planum maximè fit, eos ex uoluptate in hoc scelus esse prolapsos, non ut cibum pararent, aut penuriam & necessitatem subleuarent: sed quod præ nimia satietate luxum & delitias consectarentur. Et quemadmodum uoluptatem inexplebilem, & infinitam in mulieribus undique captans, & præ intemperantia uagus, ab intemperantia in nefanda incidit. Sic etiam immoderata in uictu cupiditas

ditas circunscriptos à natura fines egressa, scelere & immanitate appetitionem uariat. Sensus enim modum naturalem prætervecti, unà morbum contrahunt, & in libidinem mutua conspiratione impelluntur. Ita auditus uitiosus musicam uitiauit: Tactus in molliciem fœmineam degenerans, inhonestis contrectationibus, & titillationibus muliebribus delectatur. Hæc eadem gesticulatricum, pyrricharum, cæterarumque saltationum iucundarum, statuarum & picturarum satietatem oculis attulerunt: & magnis sumptibus edere munera gladiatoria suaserunt. Ita ex nefarijs epulis nascuntur obscœni congressus, ex congreßibus uenereis auditiones absonæ, ex modis impudicis spectacula importuna, ex spectaculis immitibus immanitas quædam, & aduersus homines crudelitas. Quo factum esse existimo, ut diuinus ille Lycurgus in tribus legum suarum tabulis, serra, & securi, ianuas ædium, & lacunaria fabrefieri iusserit, & aliud instrumentum adhiberi uetuerit. Non quòd terebris, dolabris, & ascijs, quibus opus intestinum solet fieri, bellum indiceret: sed quòd compertum haberet, neminem fore, qui ad eiusmodi opera ornanda lectulum auratum, in domum inferret, uel ædiculas sordidas argenteis mensis, puluinis purpureis, &

gemmis pretiosis instruere auderet: ac tale futurum prandium, cœnamque, nempe frugi, & tenuem, qualia domus, lectus, mensa, & poculum fuissent. Delitiæ omnes, & sumptus, unà cum initio uictus, & cultus deprauati, non secus ac equulus uberum ac lactis expers excurrerunt. Quænam igitur cœna magnifica est, cuius gratia aliquot animantia non iugulentur? Leue dispendium esse credimus animi, neque animi qui patris fortè, uel matris, uel amici cuiusdam, uel filij corpore conclusus fuerit, (ut dicebat Empedocles) sed eius certè qui sensus, aspectus, auditus, uisionis, intelligentiæ particeps animantium cuique à natura tributus est: ut omnia quæ sibi sunt idonea inquirat, & paret, declinetque ea quæ à se aliena uideantur. Age uerò expende, meliores'ne an humaniores nos efficiant philosophi, qui præcipiunt ut liberos, uxores, patres aut amicos tanquam mortuos edamus: an Pythagoras & Empedocles, qui æquitati cuidam & humanitati erga alia animalia nos assuefaciunt. Irrides quidem eum, qui ouilla carne non uescitur: nos uerò, dicent illi intuiti aliquem qui parentis mortui membra diuidit, ad amicos absentes mittit, præsentes ad conuiuium uocat, & mensam carnibus, abunde instruit, nunquam ridebimus. Ac periculum

lum

lum quoque est ne ipsi etiam impingamus, quòd priusquam manus, oculos, aures expurgauerimus, aliquo piaculo libros istos contrectemus: nisi medius fidius piaculi loco merito habendum est, dulci oratione (ut ait Plato) de his ita disserere, ut falsa & amara auditio eluatur. Quòd si quis libros & rationes inter se componat, genus illud philosophiæ Scythis, Sogdianis, & Melanchlænis scriptum esse iudicabit: de quibus scribenti in historijs Herodoto fides non habetur. Veteres uerò Græci non alijs legibus, quàm Pythagoræ & Empedoclis placitis, uitam suam instituebant & tuebantur. Quod nihil iuris nobis cum animalibus intercedit, quæ ratione carent. Quinam igitur tot post homines natos annis decreuerunt?

Qui primi funestum ausi fabricarier ensem,
Et gustare manu uinctum domitumq; iuuencũ.

Eadem uia aggrediuntur ad cædes Tyranni, quemadmodum enim initio sustulerunt Athenis sceleratissimum Sycophantam, qui nefarius appellabatur, & unum item & alterum: unde eorum imperio Athenienses assuefacti, Niceratum Niciæ filium, Theramenem imperatorem, & Polemonem philosophum postea trucidari uiderunt: Ita primùm immane aliquod animal, & perniciosum comestum est: ita auis aliqua, aut piscis

irretitus est: atque ita crudelitas, illo gustu imbuta, & in illis cædibus prius exercitata, ad ouem, quæ nos uestimentis induit, & gallum gallinaceum domesticum progressa est. Et ita sensim collectis uiribus, ad hominum cædes, neces, & prælia peruenit. Cæterùm tametsi nemo probet animos uti communibus corporibus, in alteris natalibus: & quod particeps rationis est effici expers, & ferum mansuescere, (natura autem formam omnium rerum uariat, & immutat ornans diuerso carnium tegumento) si non cohibeatur effrenata & immoderata libido, quòd grauitates & morbi corporibus ingenerantur, & animus in pugnam sine lege præceps fertur, cum hospitem & amicum cruento conuiuio excipere, & nuptias celebrare consuescimus: tametsi inquam alterius immigrationis in corpora argumentatio fidem non meretur, dubitatio tamen religionem & metum nobis injcere merito deberet. Vt, si quis pugna noctu commissa, corpori prostrati, & armis induti hostis uestigium impresserit, iam iam eum interfecturus, & eum moueat aliquis se non perspectum planè habere, suspicari tamen eum qui taceat filium eius esse, aut fratrem, aut patrem, aut contubernalem: utrum satius fuerit coniecturæ falsæ assentiri, &

hosti quasi amico ignoscere: quàm negligere quod omnino certum non est, & propinquum quasi hostem trucidare? hoc intolerandum esse nemo uestrum non iudicabit. Age uerò intuere Meropem in tragœdia, quæ filium occisura securim tollit, & ait, Venaliorem tibi plagam infligo. quantum obsecro tumultum in theatro excitat minaci uultu ad cædem insurgens? & quantum metum incutit auditoribus, ne prius adolescentulum è medio tollat, quàm senex retinere possit? Quod si alius senex proximus dixisset, ferito, hostis est: alius autem, ne ferias, filius est. Vtrum atrocius scelus admissuram fuisse existimas, quæ commiseratione erga filium mota, de hoste supplicium non sumit: an quæ odio in hostem impulsa in filij cædem incidit? Itaque cùm neque odio, neque ira, neque ultione, neque motu, ad cædem incitemur, sed ex uictima resupino collo iacente uoluptatem capiamus, & philosophus quispiam exclamet, Iugula, animal est rationis expers. Alter uerò, Mane. (quid enim si propinqui aut Dei alicuius animus immigrauit?) idem profectò periculum imminet, si carnibus uesci nolim, ac si propinquum aliquem aut filium à me interfici non credam. Iam uerò certamen illud pro esu carnium Stoici sustinere non

possunt. Quis helluo in uentrem aut culinam? Quid? Voluptatem qui ad mulieres relegant, ac insectantur quod neque in bonarum neque præstantium rerum numerum referenda sit, neque naturæ conueniat, tanto studio curant ea quæ ad uoluptates pertinent? At par erat eos qui unguenta & placentas non ferunt in conuiuijs, cruorem & carnem multo iniquiori animo tolerare. Nunc perinde acsi philosophicis præceptis diaria nostra informare uelint, cœnarum impensas, in rebus inutilibus, & superfluis resecant: immanem uerò sumptuum occasionem, & in cædem propensionem non accusant. Sanè inquit Stoicus, nulla enim cognatione cum brutis coniungimur, neque cum unguentis & lautitijs exoticis, respondeat aliquis. Atqui ab his nos deterretis, quòd uoluptates inutiles, & quibus facile carere possumus, obijciendas esse censeatis. Verùm enimuero istud etiam quod contendunt nullo iure nos cum brutis coniungi, neque astutè, neque captiose expendamus: sed nostros affectus propius intueamur, & subducta nobiscum humanitus ratione dijudicemus.

FINIS.

